

OKOLNOSTI VSTUPU DO ELEMENTÁRNÍHO, DUCHOVNÍHO SVĚTA A SVĚTA ROZUMU

Rudolf Steiner

Včera jsme se pokusili poněkud nahlédnout do toho, co můžeme nazvat vstoupením do makrokosmu, velkého světa, na rozdíl od výkladu dřívějších dnů, který nám měl ukázat hlubší mystickou cestu, vstoupení do mikrokosmu. A včera jsme si ukázali, že výstup do makrokosmu, do velkého světa, přivádí vystupujícího nejprve do světa, jenž se v duchovní vědě obvykle nazýval elementárním, a dále že člověk přes elementární svět stoupá do takzvaného duchovního světa, potom do světa rozumu a konečně do světa ještě vyššího, který jsme včera na závěr přednášky charakterizovali jako svět praobrazů. Zároveň jsme poukázali na to, že v naší řeči už vlastně pro tyto světy nemáme náležitý výrazový prostředek, protože dřívější německé slovo *Vernunft* [rozum] se dnes stalo triviálním a je v dnešní době používáno pro něco, co má význam jen ve smyslovém světě, pročež by onen starý výraz *Vernunft*, použitý pro vyšší svět, který se nachází ještě nad takzvaným duchovním světem, snadno mohl být pochopen nesprávně.

Samozřejmě že o těchto světech bychom mohli mluvit nejen hodiny, nýbrž týdny, ba mnoho měsíců. Můžeme vždy jen v naprostém náčrtu vyzvednout jeden či druhý aspekt. Abychom o těchto světech získali poněkud přesnější představu, zmínme se ještě o jedné věci. Jestliže se člověk včera charakterizovaným způsobem vžije do elementárního světa, a získá tedy skutečný náhled na to, co se obvykle nazývá živly, na zemi, vodu, vzduch a oheň, pak také zjistí, že jeho vlastní tělesnost - přičemž je teď míněna úplná tělesnost, tedy i to, co označujeme jako vyšší články lidské přirozenosti - je vybudována z tohoto elementárního světa. Při tomto zjištění však člověk pozná ještě něco jiného. Poznává, že vnější pohled na elementární svět vypadá poněkud jinak než vnitřní vnímání. Pohlédneme-li sami do sebe, tentokrát ovšem bez jasnozřivého pohledu, nýbrž s obvyklým, normálním lidským vědomím, nalezneme jisté vlastnosti, které počítáme napůl k duševním vlastnostem a napůl k vlastnostem vnější tělesnosti, vlastnosti, jež označujeme za vlastnosti svého temperamentu. Tyto vlastnosti temperamentu dělíme tak, že mluvíme o temperamentu melancholickém, flegmatickém, sangvinickém a temperamentu cholericckém.

Včera jsme si ovšem řekli, že vstoupí-li člověk do makrokosmu, necítí se tak, jako by stál před věcmi, nýbrž cítí se uvnitř každé věci elementárního světa. Když se podíváme na nějakou fyzickou věc, řekneme: Věc je tam, my jsme zde. - A jen tehdy jsme ve fyzickém světě rozumnými lidmi, dokážeme-li sami sebe se svým jástvem zřetelně odlišit od věci a bytostí. Jakmile se člověk vžije do elementárního světa, toto rozlišování je podstatně obtížnější. Nejprve totiž srůstá s věcmi, bytostmi a skutečnostmi duchovního světa. Včera jsme to ještě konkrétně ukázali na tom, co se nazývá živlem ohně. Řekli jsme, že to není fyzický oheň, nýbrž něco, co můžeme přirovnat k vnitřnímu duševnímu teplu, k duševnímu ohni. Jestliže skutečně zaznamenáme oheň elementárního světa, pocítíme se s ním sjednoceni, ocitneme se uvnitř v bytosti ohně, jako bychom s ní splynuli. Tento pocit sjednocení se však může dostavit i v případě ostatních živlů. Jen živle země představuje v jistém ohledu výjimku. Říkal jsem vám, že jako země člověk označuje to, k čemu nemůže, co ho vlastně odpuzuje. Je pozoruhodné, že to, co se nazývá lidským temperamentem, je zvláštním, lze říci tajuplným způsobem spřízněno s popsányými čtyřmi živly elementárního světa, a sice tak, že existuje spřízněnost mezi melancholickým temperamentem a živlem země, mezi flegmatickým temperamentem a živlem vody, mezi sangvinickým temperamentem a živlem vzduchu a mezi cholericckým temperamentem a živlem ohně. Tato spřízněnost se v prožívání elementárního světa projevuje tak, že například cholericcký člověk má skutečně větší sklon srůstat s bytostmi žijícími v elementárním světě v ohni než

s bytostmi žijícími v jiných živlech. Sangvinik má zase větší sklon srůstat s bytostmi vyskytujícími se v živlu vzduchu, flegmatik s bytostmi vyskytujícími se ve vodě a melancholik s bytostmi vyskytujícími se v zemi. Člověk se tak ve chvíli, kdy skutečným prožíváním vstoupí do elementárního světa, dostane do různých druhů závislosti. A dovedete si snadno představit, že nejrůznější lidé by vám o elementárním světě mohli vyprávět ty nej různější věci a že žádný z nich by vlastně nemusel nemít pravdu, kdyby své vlastní prožitky v tomto světě líčil jinak než ostatní.

Kdo je s těmito věcmi důvěrně obeznámen, bude ovšem vědět, že když elementární svět líčí melancholik, líčí ho jako svět, v němž ho mnohé odpuzuje. To je zcela přirozené, neboť jeho melancholie je tajuplným způsobem spřízněná se vším zemitým a to ostatní melancholik takřkajíc přehlíží. Cholerik vám zato bude vyprávět, jak ohnivě všechno v elementárním světě vypadá, neboť vžívá-li se do něj, přehlíží všechno ostatní a rozněcuje se vždy jen v živlu ohně. Proto se naprosto nesmíte divit tomu, jestliže se líčení jistých nižších jasnovidců, týkající se elementárního světa, od sebe navzájem značně liší, neboť tento svět může člověk posoudit teprve tehdy, má-li důkladnou znalost sebe samého. Ví-li, do jaké míry je sám například cholerikem nebo melancholikem, pak zná i důvod, proč se mu v elementárním světě ukazuje určitá věc tak nebo onak. Tímto sebepoznáním je pak veden k tomu, aby svůj pohled odvracel od věcí, s nimiž je vzhledem ke svému přirozenému uzpůsobení nejvíce spřízněn.

V tom také máte možnost získat vyšší pochopení toho, čemu se v duchovní vědě říká sebepoznání. Toto sebepoznání není tak docela snadné; předpokládá totiž, že skutečně dokážeme vylézt ze sebe samých a podívat se na svou vlastní bytost, jako by byla úplně cizí. Rozhodně si to nepředstavujte jako něco snadného. Pro člověka je poměrně snadné poznat duševní vlastnosti, které si v životě osvojil. Úplně poznat uzpůsobení temperamentu, působící až dolů do tělesnosti, je však mnohem obtížnější. Tím, co zde brání ve skutečném sebepoznání, je fakt, že většina lidí dá za pravdu vždy sobě. Dávat si vždycky za pravdu ve všem, co člověk soudí o světě, je ovšem obecný egoistický sklon. Není třeba za to nikoho nějak zvlášť plísnit a kritizovat, neboť je to zcela přirozená lidská vlastnost. Můžeme dokonce říci: Kam by člověk v běžném životě došel, kdyby neměl jistotu - která je samozřejmě nutně jednostranná - že se může pevně opřít sám o sebe?

Jestliže se ale takto pevně opírá sám o sebe, přináší si do tohoto stanoviska všechno, co spočívá v jeho temperamentu. Vymanit se ze svého temperamentu je něco neobyčejně obtížného a člověk musí vynaložit veškerou sebevýchovu, aby se naučil podívat se sám na sebe objektivně. Každý skutečný duchovní badatel vám řekne, že v tom, pronikne-li člověk do skutečného duchovního světa, vlastně nespočívá žádný zvláštní stupeň zralosti, není-li schopen řídit se zásadou, že k pravdě může dospět jen ten, kdo nedbá svého vlastního mínění; tedy ten, kdo své vlastní mínění považuje za něco, o čem mluví třeba takto: Řádně se na to či ono mínění podívám a prozkoumám, zda jsem schopen objevit, v jaké životní situaci jsem si právě toto mínění osvojil.

Dejme tomu, že by někdo byl zapojený, řekněme, do politického směru toho či onoho druhu. Než dosáhne zralosti k tomu, aby vstoupil do duchovního světa, musel by si v této souvislosti dokázat položit otázku: Jak mě život přivedl k tomu, že mám právě tento druh smýšlení, že vyznávám tento směr? Jak jinak bych smýšlel, kdyby mi karma v životě určila třeba to či ono místo? - Tuto otázku si člověk musí být schopen položit.

Jestliže si tuto otázku, co na něm pracovalo, aby z něj vytvořilo takového člověka, jaký v současnosti je, neklade jen přechodně, nýbrž opravdu důkladně si ji znovu a znovu pokládá, pak získá možnost učinit první krok k tomu, aby se dostal sám ze sebe. Ve velkém světě, v makrokosmu onen snadný, jednoduchý prostředek, jak být mimo věci, který máme ve fyzickém světě, neexistuje. Ve fyzickém světě můžeme snadno stát mimo růžový keř, protože nám takové místo určuje přirozené uzpůsobení tohoto světa. V elementárním světě nastává právě to, že do věcí vrůstáme, že se s nimi ztotožňujeme. Nemáme-li prostředek, abychom se od věcí, i když jsme v nich, odlišovali, nemůžeme nikdy dospět k jasnému poznání těchto věcí. Náš cholericý temperament v elementárním světě zcela

nevyhnutelně srůstá s živlem ohně. A my pak už nedokážeme rozlišovat, co proudí z nás nebo co proudí z věci nebo jiných bytostí do nás, jestliže jsme se zvláštní cestou nenaučili schopnosti rozlišování. Nejprve se tedy musíme něčemu naučit. Musíme se naučit být uvnitř bytosti a přece se od ní odlišovat.

Existuje jen jedna bytost, na níž se tomu můžeme naučit, a to jsme my sami. Jsme bytostí, uvnitř níž se nacházíme a na níž se můžeme začít učit odlišovat se od ní. Dospějeme-li k tomu, že budeme sami sebe pozvolna posuzovat tak, jak v běžném životě posuzujeme jiného člověka, pak se naučíme odlišovat se od sebe samých. Stačí, když se každý udeří do vlastních prsou a zeptá se, jak se jeho úsudek o sobě samém liší od úsudku o jiném člověku. Obvykle dává člověk za pravdu sám sobě a druhému pravdu upírá, je-li jiného názoru. Tak tomu v každodenním životě bývá. Chceme-li však pěstovat sebevýchovu, není nic prospěšnějšího než pokládat si otázku: Mám tento názor, druhý je jiného názoru; zaujmu stanovisko, že názor druhého má právě takovou hodnotu jako ten můj. - Tato sebevýchova v běžném životě je nezbytná, abychom při vstupu do elementárního světa dokázali sami sebe odlišit od věci, i když se nacházíme uvnitř nich.

Zde ve smyslu zpytovat sebe sama; jde o úsloví odkazující na evangelium, kde Ježíš mluví o těch, kteří si zakládají na tom, že jsou spravedliví, a ostatními pohrdají, a uvádí příklad farizeje, jenž děkuje Bohu, že je lepší než ostatní, a celníka, jenž se bil v prsa a říkal: „Bože, slituj se nade mnou hříšným“ (L 18, 9-14). (Pozn. překl.)

Vidíte tedy, že chceme-li vědomě vystoupit do vyšších světů, záleží na jistých jemnostech v prožívání. I z tohoto příkladu však poznáte, jak velmi je oprávněné to, co bylo řečeno včera, že člověku, jenž se pozvedne do makrokosmu, vždy hrozí nebezpečí, že ztratí své Já. Neboť v běžném životě není naše Já vlastně nic jiného než souhrn našich názorů, pocitů a návyků, a většina lidí zjistí, že je neobyčejně obtížné vůbec ještě něco myslet, cítit a chtít, rozloučí-li se s tím, co z nich život učinil. Proto je tak nesmírně důležité, aby se člověk, než vůbec pomyslí na vstup do duchovních světů, nejprve seznámil s tím, co již bylo vybadáno, co již duchovní věda odhalila.

Stále znovu proto zdůrazňuji, že nikdo z těch, kdo poznali tuto oblast, nepodá nikomu pomocnou ruku, aby vstoupil do duchovního světa, dokud on sám svým rozumem, svým běžným úsudkem nepochopí, že to, co tvrdí duchovní bádání, není žádné fantazírování, žádné bláznovství. Je naprosto možné, aby si člověk osvojil určitý úsudek o správnosti či nesprávnosti toho, co sděluje duchovní věda. I když člověk nemůže v duchovním světě bádát, aniž by měl otevřené oči jasozřivce, na sdělení učiněná duchovním badatelem lze přiložit měřítko běžného lidského úsudku. Na životě lze zkoumat, zda je vysvětlitelný tím, co říká duchovní badatel. Takto vytvořené úsudky se budou vyznačovat tím, že půjdou nad rámec běžného lidského mínění. Do všeho, co si jinak v podobě mínění osvojujeme, promlouvá lidské citění. Jestliže se však s nepředpojatým úsudkem oddáme tomu, jak se zde mluví o vyšších světech, sympatie a antipatie našeho běžného života ustanou a zjistíme, že i s tím nejprotichůdnějším člověkem můžeme mít o těchto věcech stejné mínění. V duchovní vědě tak sami získáváme něco, co přesahuje běžná osobní mínění a co máme ještě i tehdy, vstoupíme-li do duchovního světa. Je tedy důležité osvojit si takřikajíc jistý fond duchovně-vědeckých pravd, neboť nás to ochrání před tím, abychom ihned při vstupu do duchovního světa ztratili své Já.

Ztráta Já při vstupu do duchovního světa by však pro některé lidi měla ještě jiné důsledky. Tyto důsledky se poznávajícímu člověku ukazují často již v běžném životě. Dostáváme se tu k věci, kterou ještě přece jen musíme krátce probrat. Je to důležité, budeme-li pak popisovat cesty, po nichž se člověk může vydat, aby sám došel do duchovních světů. Duchovní badatel především nesmí být v žádném ohledu fantastou, snílkem. Musí se dokázat pohybovat v duchovním světě se stejnou jistotou a vnitřní silou, s jakou se rozumný člověk pohybuje ve fyzickém světě. Všechno mlhavé, veškerá nejasnost by byla zlá, ba dokonce nebezpečná, vstupujeme-li do duchovních světů.

Proto je naprosto nutné a také velmi důležité, abychom již v průběhu běžného života získali zdravý úsudek. Zvláště v dnešní době se u některých lidí v běžném životě projevuje něco, co by mohlo být při vstupu do duchovního světa na závalu, pokud by na to člověk nebral ohled. Budete-li přemýšlet o svém životě a připomenete si všechno, co mělo od vašeho narození vliv na váš život, na leccos si i při povrchním pohledu ještě vzpomenete, o mnoha jiných věcech si však budete nuceni říci, že jste je zapomněli. O mnoha věcech, které ovlivnily váš život, které se podílely na vaší výchově, nemáte zřetelné, jasné povědomí; jsou to věci, jež upadly v zapomnění. Nicméně nebudeme tvrdit, že jsme něco neprožili, jen protože to teď nemáme ve svém vědomí.

Proč takovéto vlivy [působící] na náš život zapomínáme? Zapomínáme je proto, že s každým novým dnem nám život přináší do cesty nové věci, a kdybychom si museli pamatovat všechno, co jsme prožili, nakonec bychom život přestali zvládat. To, co každý den prožíváme, se proměňuje v dovednosti. Už jsme mluvili o tom, že naše prožitky jaksi kondenzují do podoby dovedností. Jaké by to bylo, kdybychom si při každém přiložení pera museli vzpomenout na prožitky, které jsme měli, abychom se naučili psát! Nesmírné množství prožitků kondenzovalo v dovednost psaní.

Tyto prožitky, které na nás působily, jsme právem zapomněli. Je pro nás dobré, že jsme je zakryli zapomněním. Slovo „zapomnění“ tak v lidském životě hraje jistou roli. V lidském životě jsou oblasti, kde je veskrze blahodárné, může-li něco, čím člověk prošel, opět zmizet z vědomí. Je bezpočet vjemů, zejména z doby nejranějšího dětství, které zakrývá úplné zapomnění, které nemáme ve vědomí, protože nám na ně dal život zapomenout. To je dobře, protože bychom jinak život nezvládali, kdybychom to všechno museli vléci s sebou. Příмым důsledkem zapomnění však není vyřazení účinnosti těchto vjemů.

V životě na nás mohly působit vjemy, které nám sice zmizely z paměti, nic už o nich nevíme a zapomněli jsme na ně, jsou však v našem duševním životě účinnými silami. Takové vjemy mohou náš duševní život dokonce nepříznivě ovlivňovat. Pokud tyto zapomenuté vjemy jaksi odporují zdravému duševnímu životu, může to dojít tak daleko, že náš duševní život bude, abych tak řekl, rozkouskovan, rozptýlen a toto rozptýlení duševního života může nepříznivě působit na celou naši konstituci, ba až na naši tělesnost, kde může vyvolávat všelijaké stavy, označované nejrůznějšími názvy, třeba „nervozita“ či „hysterie“, které však v podstatě můžeme úplně pochopit teprve tehdy, víme-li, že rozsah vědomého života se nekryje s rozsahem celkového duševního života.

Znalec lidí někdy může někoho, kdo za ním přijde a stěžuje si na všechno možné, co mu ztrpčuje život, snadno upozornit na to či ono, nač zapomněl, co už neví, co však kvůli tomu není v jeho duševním životě o nic menší silou. V lidské duši existuje něco na způsob ostrovů, které jsou, abych tak řekl, opačného rázu než jiné ostrovy. Když je člověk na moři, pak může říci, že na ostrově stane nohama na pevné zemi. Duševní život člověka, narazí-li na takováto podvědomá uzavřená místa, o nichž nemá zřetelné vědomí, může prožívat leccaké ohrožení. V běžném životě se dá těmto ostrovům nej snadněji vyhnout tím, že se člověk pokusí z pozdějšího stanoviska svého života pochopit, co tu na něj působilo. Na člověka má nesmírně ozdravný účinek, jestliže mu lze poskytnout takové pojetí světa, jehož pomocí je schopen pochopit tyto duševní ostrovy a snést je. Kdyby byla lidská duše dovedena k těmto útesům jen tak, byla by tím spíš zmatena. Dá- me-li však člověku možnost porozumět těmto věcem, pojmout sebe samého s jistým porozuměním, pak to snadněji překoná, dovede-li tyto věci zařadit do celku svého duševního života. Čím více toho tedy dokážeme s porozuměním začlenit do svého vědomého života, tím to bude již v běžném, normálním lidském životě lepší.

Takovéto nevědomé duševní ostrovy má člověk nejen v běžném životě; mnohem více věcí tohoto druhu před něj duchovně předstoupí, vstoupí-li do makrokosmu. Viděli jsme, že člověk každou noc při usnutí vstupuje do makrokosmu, že se však také nad tím, co tu může prožít, rozprostře každou noc po usnutí úplně zapomnění. Mezi tou spoustou věcí, které by člověk prožíval, kdyby v okamžiku usnutí vstoupil do makrokosmu vědomě, by byl také on sám; v tomto makrokosmu by byl on sám.

Včera jsme popsali, že člověk má kolem sebe v makrokosmu duchovní bytosti a duchovní skutečnosti. Jistě, to je správně, ale mezi vším, co tu člověk má kolem sebe, je i objektivní pohled na sebe samého. Člověk nyní může srovnávat, jak nedokonalý je v poměru k tomu, co je obsaženo v makrokosmickém světě, kolik má vlastností, kvůli nimž není pro tento makrokosmický svět způsobilý. Je tu s dostatek příležitostí, aby ztratil sebedůvěru, sebejistotu. Co může člověka před touto ztrátou sebedůvěry a sebejistoty uchránit, je sebevýchova předcházející vstupu do duchovního světa: sebevýchova ke zralému úsudku o tom, že takový, jaký teď je, je sice nedokonalý, ale že je tu vždy možnost osvojit si schopnosti, jejichž pomocí může do duchovního světa vrůstat.

Člověk si musí vydobýt možnost snášet své nedokonalosti a musí se naučit snést i pohled na to, čím se jednou může stát, překoná-li své nedokonalosti a osvojí si vlastnosti, jež mu dnes ještě chybí. To je pocit, který při vědomém překročení prahu k makrokosmu musí vstoupit do lidské duše. Člověk se musí naučit dívat se na sebe tam, kde se dnes nachází, jako na něco nedokonalého. Musí se naučit snést to, že si řekne: Ohlédnu-li se za svým nynějším životem a za životy dřívějších inkarnací, pak ze mě udělaly to, co jsem. - Musí však mít i možnost cítit vedle této své vlastní podoby ještě jinou podobu, jež mu říká: Budeš-li na sobě pracovat, učíš-li vše, abys rozvinul vlohy, které spočívají v tvé nejhlubší bytosti, můžeš se jednou stát takovou bytostí jako ta, jež v podobě reálného ideálu stojí vedle tebe.

Člověk však může jen tehdy bez bázně a malomyslnosti pohlédnout na to, co se tu staví vedle jeho vlastní nedokonalosti, jestliže si vypěstoval sílu přemáhat životní těžkosti. Jestliže se před vstupem do duchovního světa postaral o to, aby již ve fyzickém světě získal duševní sílu nutnou k přemáhání bolesti, utrpení a nesnází v životě, jestliže se zocelil ve vzdorování nesnázím, pak může v okamžiku, kdy má tento pocit, v sobě pocítit impulz: Ať se s tebou stane cokoli, ať už tě v duchovním světě makrokosmu potká cokoli, ty to zvládneš; neboť budeš víc a víc rozvíjet vlastnosti, které sis již osvojil jako síly přemáhání překážek a zábran.

Jestliže se člověk tímto způsobem připravil, prožívá právě při vstupu do elementárního světa něco velmi zvláštního. Tomu, co prožívá, porozumíme, podíváme-li se ještě jednou na to, co bylo řečeno prve, totiž že náš cholerický temperament je spřízněn s živlem ohně, sangvinický s živlem vzduchu, flegmatický s živlem vody a melancholický s živlem země. Jestliže se člověk se svým temperamentem vžívá do elementárního světa, předstupují před něj bytosti elementárního světa takovým způsobem, jaký je on sám. Cholerické vlastnosti před něj předstupují, jako by žhnuly v živlu ohně, sangvinické vlastnosti jako by se rozplývaly v živlu vzduchu, flegmatické jakoby v živlu vody a melancholické jakoby v živlu země.

Ukáže se, že duševní síly, jež si člověk sebevýchovou osvojil, vedou k tomu, že si může říci: Budeš mít sílu, abys přemohl všechny překážky! - To, co má člověk v sobě, je spřízněné s tím, co před něj předstupuje v duchovním světě, s tím, co - jako by se stékalo ze všech živlů - před člověka předstoupí tak, že sám sebe spatří jako bytost stojící vně. Jestliže se odhodlal k tomu, že sebevýchovou přemůže, odloží všechny své nedokonalosti, pak tento duševní impulz působí tak, že před ním stojí onen nedokonalý člověk, aniž ho pohled na něj zdrcuje. Bez dosažení dostatečné zralosti by měl člověk vždycky zdrcující pocit, spatří-li svého dvojníka. V normálním životě ho před tím chrání pozbytí vědomí; každou noc při usnutí by měl totiž tohoto nedokonalého člověka před sebou a byl by jím zdrcen, kdyby usínal vědomě.

Zrovna tak by před člověkem stála ona druhá bytost, jež by ho upozorňovala na to, jakým se může stát. Proto se při usínání vypojuje vědomí. Jestliže však v sobě člověk vytváří větší a větší zralost, která mu říká: Překážky přemůžeš! - pak se pozvolna zvedá závoj, který se v normálním životě snáší před lidskou duši, když člověk usíná. Tento závoj je tenčí a tenčí a nakonec tu postava, která je obrazem jeho samého, jaký v současnosti je, stojí tak, že to člověk dokáže snést; a vedle toho spatří onu druhou postavu, jež mu ukazuje, jakým se může stát, bude-li na sobě dále pracovat. Ukazuje se

mu v nádheře, majestátu a slávě.

Člověk v tu chvíli ví, že tato postava působí tak zdrcujícím dojmem jen proto, že není takový a přece by takový mohl být, a ví, že správný stav duše může nabýt jen tehdy, dokáže-li snést tento pohled. Mít tento prožitek znamená projít před velkým strážcem prahu. Tento velký strážce prahu vypojuje při obvyklém usínání lidské vědomí, takže se přes ně rozlévá zapomnění. Tento velký strážce prahu nám ukazuje, co nám chybí, chceme-li vstoupit do velkého světa, a co ze sebe teprve musíme učinit, abychom do tohoto velkého světa zvolna vrůstali.

Naše dnešní doba má velmi zapotřebí udělat si o těchto věcech představu, zuby nehty se tomu však brání. Tato doba se věru nachází ve zvláštním přechodu. Leckdo sice teoreticky připustí, že je nedokonalým člověkem, dál než k této teorii však obvykle nepokročí. Nejlépe se nám to ukáže, porozhlédneme-li se po našem duchovním životě. Jen si to sami ověřte! Vezměte do rukou literaturu, která v dnešním stylu pojednává o duchovním světě. Zjistíte, že se nese v tónu, který je zcela protikladný tónu právě popsanému. Všude můžete slyšet a přečíst si, když ten či onen říká svůj názor na duchovní svět: To člověk může vědět, to člověk vědět nemůže.

Tímto slůvkem „člověk“ [*man*] si lidé vymezují hranici poznání, o níž se domnívají, že ji nelze překročit. Pokaždé když někdo tímto způsobem vysloví slůvko „člověk“, zastává stanovisko protichůdné stanovisku duchovní vědy. Neboť v žádném okamžiku života nesmíme říci: To „člověk“ může poznat, nebo to „člověk“ poznat nemůže, nýbrž musíme říci: Můžeme toho poznat tolik, kolik odpovídá naší současné zralosti a našim schopnostem, a až ve vývoji pokročíme k vyššímu stanovisku, budeme s to poznat více. Nějaké „člověk nemůže“ vůbec neexistuje. Kdo takto mluví, dává najevo, že není schopen vůbec pochopit pojem sebepoznání. Víme totiž, že člověk je bytost schopná vývoje a že můžeme mluvit jen o tom, kolik může každý poznat podle míry momentálního vývoje svých schopností.

Ono „člověk nemůže vědět“, jakkoli zlé to je, by ještě nebylo tím nejhorším, neboť jde nakonec jen o výrazovou formu, přes kterou se můžeme přenést. Duchovní vědec se přes ni přenesení; zvykne si číst dnešní literaturu z takového hlediska, že si řekne: Jestliže dotyčný praví „člověk“, znamená to „on“. Pak se v ní orientuje, čte-li ji z tohoto hlediska. Dotyčný tím prozrazuje, co právě on ví. Kdyby to bylo pouze věcí formulace, nebylo by to tak zlé. Věc však začne být na pováženou, jde-li dotyčný dál a skutečně z toho udělá praxi. Teorie totiž vůbec nejsou nebezpečné; nebezpečnými se stanou teprve tehdy, jestliže z nich lidé udělají životní praxi. Nebezpečným se to stane, začne-li dotyčný říkat: Já vím, co člověk může vědět a poznat, je tedy zbytečné, abych cokoli dělal - pak si sám staví do cesty překážky a sám sobě brání ve vývoji.

Dnes je v podstatě mnoho lidí, kteří si sami zahrazují vývoj, takže z hlediska duchovní vědy jim lze jen přát, aby vždycky spali opravdu dobrým a hlubokým spánkem a nikdy jim ani při nejmenším pozvednutí závoje nemohlo vstoupit do vědomí, jak nedokonalí jsou v porovnání s tím, čím by se mohli stát. Myšlenkové návyky dnešní doby, veškeré její způsoby pocíťování tak způsobují, že lidé chtějí dokonce stále těsněji zatahovat závoj před světem, do něhož nemůžeme vstoupit, neprojdeme-li kolem velkého strážce prahu, oné mohutné postavy, jež nám odepře vstup pokaždé, nesložíme-li před ní svátý slib. Bez tohoto slibu nelze projít a tento svátý slib spočívá v tom, že řekneme: Víme teď sice, jak nedokonalí jsme, nikdy však nepřestaneme usilovat o to, abychom byli stále a stále dokonalejší. - Jedině s tímto impulzem smí člověk vstoupit do makrokosmu. Kdo nemá tuto silnou vůli stále víc a stále víc na sobě pracovat, ten by si ji měl nejprve vypěstovat, chce-li vejít do makrokosmu. To je nezbytným protějškem sebepoznání, které musíme získat, chceme-li se naučit rozlišovat ve vyšším světě. Je nezbytné, abychom si osvojili sebepoznání; toto sebepoznání by však zůstalo mrtvým produktem, kdyby nebylo spojeno s vůlí k sebezdokonalení. Na přelomu věků zní apollónská průpověď: Poznej sám sebe! - Ta průpověď je správná a nelze proti ní vůbec nic namítnout, i u ní však platí to, co bylo ve vztahu k pravdám řečeno včera: Pro člověka nejsou nejhorší představy, které jsou v

podstatě mylné, nýbrž jako mnohem větší překážky se do našeho života staví jednostranné představy, jež jsou polopravdou. A výzva „Poznej sám sebe“ by byla jednostranná, kdybychom nebrali v úvahu i její odvrácenou stranu, jež se ukazuje jako výzva k ustavičnému sebezdokonalování. Složíme-li sami sobě, svému vyššímu člověku, jímž se máme stát, tento slib, můžeme se směle a bez obav odvážit do makrokosmu; pak se totiž zvolna dokážeme orientovat v labyrintu, do něhož se tu musíme vydat. Viděli jsme tedy, že naše vlastní přirozenost projevuje spřízněnost s tím, co nazýváme elementárním světem, a to, s čím se v elementárním světě setkáváme, jsme shledali jako spřízněné s našimi temperamenty. Kdybychom se podívali na jiné duševní vlastnosti, vnímali bychom jako spřízněné se svou vlastní bytostí i další věci, které před nás předstupují. Máme v sobě vždy i to, co je mimo nás, neboť jsme vzati z okolního světa. My však nejenže můžeme z toho, co vnímáme ve fyzickém světě, pohlížet do elementárního světa (například ze svého cholerickeho temperamentu na elementární oheň), ale můžeme také vystoupit k duchovnímu světu a do světů ještě vyšších. I tento bod bychom dnes ještě krátce probrali.

Stojíme-li tu jako lidské bytosti, víme, že kráčíme od inkarnace k inkarnaci. Jestliže jsme v této inkarnaci zrovna melancholickým člověkem, v jiném, buď předchozím, nebo následujícím vtělení můžeme být sangviničtí nebo flegmatictí, to znamená, že jednostrannost se vyrovná. Tak jsme si udělali představu o tom, že i když jsme v jednom životě melancholikem, jsme jako bytost více než jen melancholik. S toutéž bytostí, s níž jsme v tomto životě melancholikem, jsme mohli v předchozím životě být třeba cholericem nebo můžeme být v následujícím životě sangvinikem. Naše bytost se tedy nevyčerpává v těchto temperamentových vlohách, ale je ještě něčím jiným, co stojí nad nimi. Jestliže tedy jasnozřivý člověk pozoruje někoho v elementárním světě a vidí jej jako melancholického člověka, pak si musí říci: To, jak se nyní projevuje v živlu země jako melancholik, je přechodným jevem, je to pouze jevem jedné inkarnace. V jiné inkarnaci se člověk, který se v nynějším vtělení projevuje, abych tak řekl, zemitě, bude projevovat vzdušně nebo ohnivě.

Tak se člověk v elementárním světě skutečně jeví jasnozřivému vědomí. Melancholici, kteří rádi dumají sami nad sebou, kteří sami se sebou nejsou nikdy hotoví, se z hlediska elementárního světa jeví tak, že člověka jakoby odpuzují. Cholericci se v elementárním světě jeví skutečně tak, jako kdyby šířili ohnivé plameny. Musíme mít ovšem na mysli duševní živel ohně a nezaměňovat ho s obvyklým fyzickým ohněm. Aby mezi námi nedošlo k nedorozumění, chtěl bych se zmínit o tom, že v theosofických příručkách najdeme to, co jsme zde nazvali elementárním světem, označené jako astrální svět nebo astrální pláň. To, co jsme zde nazvali duchovním světem, tam najdete označené jako mentální pláň nebo jako svět devachanu, ovšem jeho spíše dolní části. Vyšší části devachanu, jež jsou tam označovány též jako arúpa devachan, jsou světem, který jsme zde charakterizovali jako svět rozumu.

Vstoupíme-li z duchovního světa do světa rozumu, setkáme se s něčím podobným jako v elementárním světě, kdy se jako bytosti sobě jevíme tak, že víc a víc překonáváme živel ve svém temperamentu a život za životem se vyrovnáváme. S něčím podobným se setkáváme, dospějeme-li k hranici duchovního světa. Včera jsme si popsali, že v duchovním světě nalézáme duchovní skutečnosti, jež se jako ve vesmírných hodinách vyjadřují pohyby planet. Řekli jsme si, že bytosti se v podobě vnějšího příměru vyjadřují v souhvězdích zvěrokruhu a jejich činy v planetách. A poukázali jsme na to, že s těmito příměry toho ještě mnoho nezískáme, ale že musíme přejít k bytostem samotným. Souhrn těchto bytostí jsme označili jako hierarchie, takže se v duchovním světě dostáváme k bytostem, jež se označují jako serafíni, cherubíni, trůnové atd. Nemohli bychom si však udělat představu o světech ještě vyšších, kdybychom od označení, která jsme včera zvolili pro přechodné projevy těchto bytostí, nepřešli k bytostem samotným.

Řekli jsme, že v jedné inkarnaci před nás člověk může předstupovat jako melancholik nebo jako sangvinik; jeho skutečná bytost je

Lidé znají Buddhu, jak žil asi pět až šest set let před našim letopočtem. Člověk, který duchovně pronikl do této látky, se však musí naučit rozlišovat mezi samotnou bytostí, která byla ve své tehdejší inkarnaci nazývána Buddhou, a mezi označením „úřadu“ buddha. Bytost, která žila asi pět až šest set let před našim letopočtem, teprve v oné inkarnaci postoupila k hodnosti buddhy. Předtím byla něčím jiným. Předtím byla bódhisattvou a jako taková byla již tisíce let spjata se Zemí. Tatáž bytost však, která byla v dřívějších tisíciletích bódhisattvou, se pak objevila v Gautamu Buddhovi a v této inkarnaci postoupila k hodnosti buddha.

Tato bytost se však zase vyvíjela dál, takže po životě Buddha již nemá - z jistých důvodů, kterých se možná také ještě budeme moci dotknout - zapotřebí sestoupit do hmotného těla, nemá již zapotřebí inkarnovat se jako tělesný člověk. Žije dál v jiné formě. Můžeme tedy říci, že Buddha byl jako bódhisattva po mnoho tisíc let spojen s vývojem Země. Vystoupil potom k hodnosti buddhy a tím v této inkarnaci pokročil natolik, že už nemá zapotřebí sestupovat do tělesné inkarnace. Postoupil na úroveň vyšší bytosti, kterou najdeme v duchovním světě. Máme-li dnes nalézt Buddhu v jeho vývoji, potřebujeme tedy otevřený zrak jasnovidce.

Vezmete-li to jako určité přirovnání, pak z něj vidíte, že musíme rozlišovat mezi označením [tj. *hodností, úřadem*] „buddha“ a bytostí, která takřikajíc prochází úřadem buddhy. I ve vyšších světech tak musíme rozlišovat mezi názvy, které dáváme hierarchiím, a bytostmi, jež se vyvíjejí přes tyto hodnosti a postoupí, řekněme, od hodnosti trůnů k hodnosti cherubínů a serafínů.

Vidíme tedy, že na hranici duchovního světa se jisté bytosti této hranice dotýkají shora dolů a berou na sebe jisté vlastnosti, jejichž prostřednictvím se nám ukazují s tou či onou funkcí, kterou jim musíme přičíst, aby mohly působit svými činy. Vystoupíme-li však do ještě vyšších světů, ukáží se nám tyto bytosti samotné ve svém živoucím vývoji. Ten se ve vyšších světech jeví tak, jako se v případě člověka jeví průběh jeho inkarnací, jeho vtělení ve fyzickém světě. A jako člověka v podstatě poznáme jen tehdy, budeme-li brát ohled nejen na jeho současnou inkarnaci, ale budeme-li sledovat to, co se pohybuje od vtělení k vtělení, tak i tyto vznešené duchovní bytosti poznáme jen tehdy, dokážeme-li od toho, co nám vyjadřují jejich činy, pohlédnout k těmto bytostem samotným. Žít ve světě rozumu znamená stýkat se s duchovními bytostmi a účastnit se jejich vývoje.

Již včera jsme ovšem poukázali na to, že existuje ještě vyšší svět, nacházející se ještě nad světem rozumu, a že z tohoto světa přicházejí síly, které nám umožňují přejít od obvyklého, normálního vědomí do vědomí jasnozřivého - do vědomí, které je nadáno duchovním zrakem a duchovním sluchem. Dostáváme se tedy do světa ještě vyššího, než je svět, k němuž musíme pohlížet, chceme-li vysvětlit náš vlastní fyzický svět. A co by mělo být podivného na tom, že tyto lidské vlastnosti musíme vysvětlovat na základě světů, které jsou výše než duchovní svět i svět rozumu, vždyť schopnosti, díky nimž člověk vrůstá do vyšších světů, jsou pro vnější fyzický svět nevnímání! Když v člověku procitne jasnozřivé vědomí, stává se účastníkem vyšších světů. Není tedy divu, že síly k procitnutí tohoto jasnozřivého vědomí musí vycházet ze světa, z něhož vyšší bytosti samy čerpají své síly! Svě rozumové síly čerpáme ze světa rozumu. Chceme-li se dostat za něj, síly k tomu musíme čerpat z ještě vyšších světů. Tady se dostáváme k imaginativnímu světu. Naším úkolem bude charakterizovat tento imaginativní svět, který se člověku otevře jako první, procitne-li jasnozřivé vědomí. Ukážeme si, jaké člověk potřebuje orgány, aby vhlížel do imaginativního světa, a jak ze světa věčných praobrazů vycházejí síly, jež tvoří orgány pro imaginativní vědomí, podobně jako ze světa rozumu vycházejí síly, které z člověka činí duchovně usuzující bytost.

Naším dalším úkolem pak bude poznat souvislost prvního stupně vyššího poznání s duchovním světem praobrazů a poté bychom pokročili k popisu inspirovaného a intuitivního světa. Ukážeme si, že člověk může - zcela ve smyslu dnešní doby - vrůst do vyšších světů, stávat se občanem těchto světů, v nichž je nejnižší bytostí a kde vzhlíží k vyšším bytostem, jež stojí nad ním, podobně jako ve fyzickém světě shlíží k říším nerostů, rostlin a zvířat, které ho obklopují. K tomu dojdeme, budeme-li mluvit o dosažení vyšších schopností, jejichž prostřednictvím člověk poznává nové bytosti a skutečnosti, postupuje-li po cestě do makrokosmu.

Vídeň, 27. března 1910